

ISTORIA ȘI CULTURA GERMANILOR BUCOVINENI. BUCOVINA – EXEMPLU EUROPEAN DE CONVIEȚUIRE INTERETNICĂ*

ACAD. RADU GRIGOROVICI

Keywords: the annexation of the North of Moldova, Bukovina, history, culture, Germans, ethnic cohabitation.

The history and culture of German Bukovineans. Bukovina – European example of interethnic coexistence

(Abstract)**

The author undertakes a historical presentation of the events related to the annexation of the North of Moldova (later Bukovina) by the Austrian Empire, with references concerning the Germans from Bukovina who were colonized in the province. One first stage in organising this process was recommended by the general Spleny, who suggested, among other, the establishment of German-Vlach schools, of some medium „Latin” schools at Cernauti and Suceava, of a seminary at Radauti. The second influx consisted in the emigration of the peasants and craftsmen from South-East Germany, the miners from Zips (Slovakia today), the town dwellers, the clerks and the teachers from Lemberg. The author further follows up the role of the Germans from Bukovina in provincial life, the German-Romanian relations on cultural realm, the political activity, their situation after The Union of the province with Romania, their repatriation after the outbreak of the Second World War.

Doamnelor și Domnilor,

Simplul fapt că un fizician român de 85 de ani va conferenția în fața dumneavoastră despre *Istoria și cultura germanilor bucovineni. Bukovina – exemplu european de conviețuire interetnică* trebuie să dea de gândit. Se vede că cei din generația mea, care mai trăiesc în Germania, sunt prea șubrezi, iar a face rost din Bucovina – din Nordul ucrainean ori din Sudul românesc – de un german de vârsta și cu experiența mea, nu este treabă ușoară. Când domnii prof. Johannes

---

* Radu Grigorovici, *Prelegere* susținută la Seminarul „Besiedlung und Deutsche in Südosteuropa” [Germanii și colonizarea lor în Europa de Sud-Est], organizat de Organizația de Femei a Uniunii Expulzaților, Bonn, 28–30 octombrie 1996.

** Traducere: Ana-Gabriela Drahta.

Analele Bucovinei, XVIII, 1 (36), p. – , București, 2011

Hample și dr. Ortfried Kotzian au editat în anul 1991, în cadrul Institutului Bucovina din Augsburg, un catalog destul de cuprinzător de expoziție împreună cu o documentație de călătorie despre *Bucovina, regiune uitată a Europei*, l-au intitulat *Căutarea urmelor în viitor*. Tălmăcirea acestui titlu cam misterios, precum și încercarea de a răspunde cât se poate de bine întrebărilor ce decurg din acesta vor constitui cadrul de bază pentru prelegerea mea.

Au trecut cam 220 de ani de când, după un război devastator care a durat mai mulți ani, expansiunea Imperiului țarist, dinspre Nord către strâmtoarea Mării Negre, unde se afla vechiul Bizanț și Istanbulul, capitala turcească, se apropia de sfârșit. Austria habsburgică, care urmărea același țel final, păstrase o neutralitate binevoitoare, esențială pentru Turcia, fără să intervină direct în război, era însă pregătită să pună mâna pe cale pașnică pe un teritoriu și totodată să se furișeze către Istanbul. Celor două tinere mari puteri le stătea în cale întâi de toate Principatul Moldova. Cum nu venea în vedere aplicarea cunoscutului principiu austriac de cucerire prin căsătorii potrivit aranjate – *alii bella ferunt, tu felix Austria nube* – Viena recurge la mituirea atât a vizirilor importanți de la Înalta Poartă, cât și a comandantului rus, generalul Rumianțev. Suma și cadourile se cunosc cu exactitate. Trupele austriece conduse de generalul Gabriel von Splény ocupă capătul de nord-vest al Principatului Moldova, aflat sub suzeranitate turcească și condus de un domn de origine greacă, deși, conform convențiilor, Înalta Poartă ar fi trebuit să apere integritatea Moldovei și în ciuda faptului că principele moldav protestase energic, fapt pentru care un comando turc – cum am spune astăzi – l-a ucis mișelește la Iași, capitala țării sale.

Teritoriul de abia 10 000 km², botezat Bucovina după numele german al pădurilor sale de fag, urma să îndeplinească, conform documentelor, două scopuri principale:

1. Să lege Galiția, dobândită abia cu trei ani în urmă, după prima împărțire a Poloniei, de Principatul Transilvaniei cucerit mai înainte. Acesta era planul împărătesei Maria Theresia și a fiului, respectiv coregentul său Iosif al II-lea, care a și fost pus curând în aplicare.

2. Cancelarul imperial Kaunitz remarcă, cu viziunea sa asupra unui viitor îndepărtat, că Austria are acum în mână cheia spre Moldova. O privire asupra hărții arată că o Moldovă austriacă ar fi închis în acea vreme accesul Rusiei spre Bosfor. La asta nu s-a mai ajuns însă.

Atât despre politica înaltă.

Dar cum au apărut germanii bucovineni în acest plan?

Cu două secole și jumătate înaintea acestor evenimente din ultimul pătrar al secolului al XVIII-lea, fostul secretar de stat florentin Machiavelli îl sfătuia pe prezumtivul unificator al Italiei, prințul Cesare Borgia, într-o carte intitulată *Il Principe*, cum ar trebui să procedeze, dacă ar cuceri și ar dori să și păstreze o provincie prietenoasă față de propria sa țară, provincie în care se vorbește însă altă limbă, în care domnesc alte obiceiuri, altă orânduire sau credință decât în propria

țară: ori ar trebui stârpită sau deportată populația locală, ori, mai blând, introduse din populația propriei țări colonii, nu prea numeroase. Acestea l-ar informa pe prinț despre toate frământările. Prințul ar mai trebui să se alieze cu minoritățile, împotriva majorității băștinașe. În ori ce caz, o ocupație militară permanentă ar fi mult mai costisitoare și ar stârni ostilitate.

Prima soluție fusese aplicată cu succes de babilonieni în Israel și de puritanii englezi în America de Nord.

Soluția a doua, mai omenoasă, este tipică pentru Bucovina și în general pentru Austria. Un prim val de germani se așezase în Transilvania imediat după slăbirea migrațiunii popoarelor, după cum ați auzit într-o conferință anterioară. A urmat, la începutul secolului al XVIII-lea, un al doilea val de imigrare, după ce Austria respinsese pe turci de-a lungul Dunării și cucerise Principatul Transilvaniei, val care a pătruns până în Banat și la granița de nord-vest a Transilvaniei, la Satul Mare (Deutsch-Sathmar). Înșușirea unei părți a Nordului Moldovei sau *Acquirirung* – după cum corect se exprimă generalul Splény în a sa *Descriere a Bucovinei* din anul 1775 – a provocat o măsură asemănătoare din partea împăratului liberal Iosif al II-lea, deși acesta, ca șef al unui stat imperialist agresiv, trebuia să procedeze totodată și machiavelic. Ca urmare, a avut loc în scurt timp o colonizare germană limitată, germanii din Bucovina neatingând niciodată mai mult de zece procente din populație.

Cât de puternic a fost imboldul germanilor spre emigrare în întreaga lume și în special în Europa de Est, mi-a devenit clar pentru prima dată în momentul în care mi-am cumpărat, în 1928, *Lexiconul geografic Meyer* abia apărut. Ultima hartă marca prin pete sau puncte roșii răspândirea germanilor în străinătate. Ca să vorbim numai de Europa de Sud-Est și de Est, există suprafețe mai mari în sudul Ungariei, în Batschka, în Banat, în sudul și nord-estul Transilvaniei, în sudul Basarabiei, la nord de Odessa, în Crimeea, la nord de Marea de Azov, pe Volga, în jurul Saratovului, în Republica Germanilor de pe Volga. Toate celelalte regiuni, inclusiv abia perceptibila Bucovină, reprezintă numai puncte sau suprafețe foarte mici.

Se punea în special problema cum ar putea fi administrată în stil vestic-austriac o populație necatolică românească – vorbitoare de valahă, cum se spunea atunci – pentru a liniști și stabiliza populația rurală, pentru a moderniza și rentabiliza agricultura și creșterea vitelor, a stimula industria, meșteșugurile și comerțul, totul spre folosul Țării, adică a finanțelor de stat. Premisa pentru toate acestea era posibilitatea de a se înțelege cu notabilitățile locale și eventual cu întreaga populație. Dintre aceștia însă, numai evreii galițieni vorbeau un idiom inteligibil cel puțin parțial germanilor.

În *Memoriul* său către Curtea de la Viena, generalul Splény recomandă o durată mare a administrației militare, în care adaptarea populației la regimul austriac să se facă treptat. Pentru comunicarea cu populația și cu boierii moldoveni recomandă să fie angajați traducători valahi. Biserica greco-orientală, la care

populația ține în mod fanatic, să fie sprijinită. Terenurile enorme ale mănăstirilor ortodoxe românești desființate să fie comasate într-un Fond Religionar, care să aparțină bisericii, dar să fie administrat de stat, iar veniturile sale să fie folosite pentru întreținerea clerului ortodox și pentru înființarea și întreținerea unor școli germano-valahe de citire, scriere și socotit. Acestea din urmă erau necesare pentru „a educa oameni care să fie folosiți în timp la tot felul de servicii” – cum scrie chiar Splény. El prevedea și înființarea unor școli medii „latine” la Cernăuți și Suceava, vechea capitală a Moldovei, a unui Seminar Teologic la Rădăuți, pentru educarea unor preoți și învățători cu bune maniere, precum și a unui internat la Cernăuți pentru 12 copii de boieri și mazili (adică din familii ale nobilimii și micii nobilimi românești), „sub supravegherea unui călugăr ortodox, în care băieții să poată învăța mai ales limba germană”.

Astfel a reunit Splény, într-un sistem aparent unitar, principiul de colonizare a lui Machiavelli cu ideile liberale ale lui Iosif al II-lea, întrucât au fost promise atât toleranță religioasă și neobișnuit de multe drepturi evreilor, cât și garantarea scutirii de serviciul militar pe mulți ani pentru locuitori. Și astfel, la șapte ani după încorporarea Bucovinei, în țara relativ slab locuită a început să curgă un fluviu necontrolat de imigranți: români, unguri reformați din Moldova și Transilvania, iobagi ucraineni, care fugeau de exploatarea neomenoasă de pe moșiile nobililor polonezi, evrei galițieni, polonezi din teritoriile ocupate de ruși, ruși persecutați religios (lipoveni), armeni etc.

Al doilea aflux, în general organizat, consta din acei oameni, pe ai căror descendenți îi numim astăzi germani bucovineni. De ce, când, cum și de unde veneau și din ce categorii sociale făceau aceștia parte? Cum au fost ei încadrați în structura existentă până în acel moment a statului moldovean, fără a o modifica brusc și radical? De aceste întrebări vreau să mă ocup pe scurt în cele ce urmează.

În *Caietul 13* al revistei „Kulturelle Arbeitshefte” din 1986/1989 editat de Uniunea Expulzaților, Irma Bornemann rezumă faptele descrise altundeva amănunțit.

Este vorba în primul rând de țărani și meseriași din Germania de sud-est, care, din cauza nevoilor economice și a suprapopulării au putut fi lesne determinați să-și caute o nouă patrie. Țăranii români și ruteni, adică vest-ucraineni, constituiau majoritatea zdrobitoare a locuitorilor băștinași. Un număr însemnat de țărani români erau proprietari de pământ, cu drept ereditar, în baza unor documente vechi. Fiind imigranți sau refugiați, majoritatea ucrainenilor nu dispunea de proprietate și era folosită ca forță de muncă ieftină pe moșiile boierilor și ale mănăstirilor, la fel ca țăranii români fără avere, foarte mobili, care erau în permanentă căutare de condiții mai bune de lucru.

Se susține adesea că în Bucovina, înainte de 1775, nu existau meseriași. S-a stabilit însă, pe baza unui recensământ făcut de stăpânirea moldovenească în 1774, că exista un număr suficient de meseriași, cât să acopere nevoile populației locale. Aceste nevoi constau însă în cojoace și nu paltoane, în opinci și cizme și nu pantofi

cu șiret, în căciuli de blană și pălării mari din păslă, nu pălării orășenești, în stofe de lână grosolane, bătute la piuă, pentru haine de iarnă și nu în stofe fine, în îmbrăcăminte confecționată din țesături de in sau cânepă, cultivate de ei și țesute în casă ș.a.m.d. De aceea, meseriașii germani au umplut un gol ce nu exista practic înainte de ocupație.

Rolul țaranilor germani era să convingă pe țăranul local că folosind metode ce nu-i sunt încă cunoscute, poate duce o viață stabilă, mai bogată și mai civilizată și de asemenea că poate avea rezultate mai bune atât în creșterea vitelor cât și a cailor. Succesul a fost deplin, în special la țăranii ne clăcași, întrucât familiilor de țărani cu putere de muncă, le-au fost împărțite, cu drept de moștenire, pământurile rezultate din cumpărarea de către stat a moșiilor rămase în Bucovina de pe urma boierilor trăitori în Moldova. Faptul a dus la înmulțirea acestor familii. La pragul dintre secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, la două familii de țărani bucovineni reveneau în medie peste trei vaci, iar în regiunea Câmpulungului se ajungea până la 7,5 vaci. În schimb, în regiunea din jurul Rădăuților era răspândită creșterea cailor. Aici, țăranii germani constituiau procentul cel mai ridicat din populație. Nu trebuie să uităm că în vremea aceea herghelia armatei echivala cu fabricile actuale de tancuri. Schimbul de experiență n-a fost însă complet unilateral. Calul indigen, așa-numitul cal huțul, mic dar puternic și mulțumindu-se cu puțin, cu pasul său sigur pe cărări abrupte și pietroase, s-a dovedit util pentru vânătorii de munte cu divizia lor de mitraliere. Numai puțini țărani aveau însă o căruță cu doi cai; un asemenea atelaj revenea cam la cinci familii. În privința creșterii oilor însă, românii și huțulii erau cei mai experimentați. Toate aceste așa-numite colonii șvăbești au fost împerecheate în mod intenționat exclusiv cu sate românești preexistente și păstrau numele acestora, adăugând prefixul „Deutsch” cum ar fi „Deutsch – Frătăuți” sau „Deutsch – Tereblești”. Pământul necesar provenea tot din terenurile cumpărate de la moșierii moldoveni absenți, precum și din cele ale mănăstirilor desființate între timp. Adesea, ca de exemplu la Ilișești, rămânea pentru mai mult sau mai puțin timp, un singur sat, cu două școli și două biserici.

Câtă importanță acordau acestor colonii guvernul austriac și împărații Iosif al II-lea, Leopold al II-lea și Franz al II-lea, rezultă din costurile considerabile plătite în medie pentru așezarea unei familii de țărani. Acestea se ridicau la însemnata sumă de 1 000 de guldeni. Numărul familiilor de țărani germani care s-au așezat în Bucovina în primii 30 de ani după 1782, poate fi apreciat la 3.000–4. 000. Costurile pentru stat s-au ridicat deci la 3–4 milioane de guldeni.

Spre comparație, cumpărarea tuturor moșiilor boierilor rămași în Moldova a costat numai circa două milioane de guldeni.

Rămâne un mister de ce, cu foarte puține excepții, și anume în cazul a patru așezări germane de după 1850, toate celelalte se aflau în zona vorbitoare de limbă română din Bucovina, după cum arată profesorul Lang pe o hartă ridicată înainte de 1940, pe baza datelor oficiale românești. S-ar putea ca acest fapt să-l fi făcut pe Hitler să cedeze cu inima ușoară Uniunii Sovietice Bucovina nordică – împreună

cu capitala sa Cernăuți locuită de un număr mare de evrei – chiar împotriva clauzelor protocolului secret al Pactului Ribbentrop-Molotov.

Cea de a doua categorie de imigranți germani se baza mai degrabă pe inițiativa privată a industriașilor. Au fost mai întâi minierii din Zips, din Slovacia de astăzi, care după 500–600 de ani luau drumul pribegiei pentru a doua oară, pentru a căuta la Iacobeni fier și în special mangan. Ei au întemeiat alte mine, furnale și așezări, sub antrepriza marilor întreprinderi ale lui Anton von Manz, nu numai pe valea Bistriței Aurii, ci și pe văile Moldova și Suha. Așezările se numesc acum atât Iacobeni, Pojorâta, Vama, Bucșoia și Stulpicani, cât și Mariensee, Luisental, Freudental și Eisenau. Rezervele limitate de minereu și proasta gospodărire a urmașilor lui Anton Manz au dus la dispariția întreprinderii, în ciuda sprijinului acordat de stat. La fel s-a întâmplat cu cuptoarele de sticlă, pentru a căror funcționare era nevoie atât de sticlari cât și de muncitori forestieri. Acestea au apărut în văile superioare ale Siretului și Sucevei, precum și ale afluenților lor, dar au dispărut de cele mai multe ori după câteva zeci de ani. În toate aceste cazuri, locuitorii acestor așezări – cunoscute de obicei sub ambele denumiri, românești și germane – au reușit să-și schimbe meseria, fiind capabili și harnici, și astfel să câștige lupta pentru existență. O parte a emigrat în America. În anul 1928, când părinții mei au vrut să-și construiască o casă în cartierul de vile din Cernăuți, pe Sturmwiess, au acceptat oferta unei echipe din Fürstental, sat fondat în 1802, lângă Sucevița, de germani din Boemia și care aproviziona cu lemn sticlăria Karlberg, de lângă Putna. Numele satului de lângă Sucevița reprezenta traducerea denumirii de Voievodeasa. A fost vizitat de urmașul tronului, Rudolf, și monumentul ridicat în amintirea sa mai există încă la marginea șoselei. Casa oferită părinților mei era ridicată în sat, din lemn prelucrat, era apoi demontată rapid, transportată și așezată la Cernăuți, cu toate instalațiile necesare. Mai stă și astăzi pe vechiul ei loc; a mai căzut tencuiala pe ici pe colo, iar pe acoperiș crește mușchi. Nu știu cine locuiește în ea. La Fürstental nu mai există comunitate germană, iar cimitirul german de acolo este părăsit. Se pare însă că eu am ajuns prea devreme în căutarea urmelor din viitor. Alte sate de țărani germani din Boemia s-au mai format în regiunea Rădăuților și a Gurii Humorului. În 1850 acțiunea de colonizare era ca și terminată.

Cea de-a treia categorie de coloniști germani consta din orășeni: funcționari și dascăli. Funcționarii aparțineau de filiala galițiană din Lemberg, înființată în 1786, care administra Bucovina. Privitor la apartenența etnică și la calitatea funcționarilor care administrau Bucovina domnește, mai ales la istoricii germani, o tăcere discretă. Publicarea în original a lucrării *Scurte observații privind Bucovina*, scrisă în 1803, de mână, în limba germană, de consilierul împărațesc-regesc al țării (k. k. Landrat) la Lemberg, Ioan Budai-Deleanu, o datorăm în primul rând istoricului bucovinean Ion Nistor, în anul 1915, precum și lui Adolf Armbruster în anul 1993, în al doilea volum al selecției de contribuții la istoria Bucovinei intitulat *De la stema Moldovei la vulturul Bicefal*. Manuscrisul a luat naștere ca urmare a unor cercetări privind situația din administrația civilă și religioasă a Bucovinei,

desfășurate pe parcursul multor ani. Nici aici nu au putut fi identificate decât puține persoane importante și naționalitatea lor, totuși etniile prezente sunt enumerate și caracterizate diferențiat. Acestea sunt, în ordine: moldovenii (mai mult de patru pagini), rusniacii (adică ucrainenii, opt rânduri), evreii (o pagină), armenii (o jumătate de pagină), grecii (o jumătate de pagină), lipovenii (adică ruși nesupuși, trei pagini), germanii (trei rânduri), ungurii (șapte rânduri) și țigani (o pagină).

Textul referitor la germani sună astfel: „În afară de coloniști și funcționarii împărătești-regești (î. r.), nu se află prea mulți germani în Bucovina; ei sunt în special meseriași și profesioniști, stau însă mai mult în orașe ca Cernăuți, Suceava și Siret”. Cât privește descrierea funcționării î. r., aceasta este zugrăvită, după părerea lui Ion Nistor, care nu era tocmai un prieten al germanilor, „în culorile cele mai sumbre”. Budai-Deleanu arată că în principiu reforma administrației și a justiției ar fi corectă, în practică însă, conform cuvintelor sale „pare că soarta Bucovinei este să vadă în fruntea sa tot ce este mai incapabil, imoral și îndreptat spre interes personal, din întreaga Monarhie, și că acești domni [...] pun preț numai pe împănarea propriei pungi” și pentru aceasta „ocărăsc încontinuu acest sărman popor, care a pus de fapt bazele fericirii lor temporare vremelnice; îi numește barbari, semi oameni, otaliți etc.”. Sună de parcă Budai-Deleanu ar fi prevăzut existența lui Karl Emil Franzos. Situația posturilor de juriști, o apreciază în mod similar: „Din nefericire, aceste posturi [...] au fost ocupate de cei mai bizari oameni. Persoane fără valoare, oameni de nimic, bețivi, calfe de tâmplari, ba chiar și lachei sunt trimiși și angajați în Bucovina ca președinți, asesori, canceliști etc.”.

Trebuie subliniat că printre barbari, semi oameni și judecători bizari, se numărau oameni de la țară și orașeni de toate naționalitățile și chiar înaltul cler ortodox, indiferent dacă sârbesc sau românesc, este prezentat ca fiind la fel de corupt și încrezut.

De la Lemberg i se puneau bețe în roate chiar și bine începutei reforme școlare, cu numărul ei tot mai mare de școli elementare și medii, în care germana, ca limbă de stat, era sau limbă de învățământ sau limbă obligatorie. În nenumărate școli conducerea a fost predată Consistoriului catolic din Lemberg, limba germană a fost înlocuită cu cea poloneză. Dascălii de origine română, proveniți din nou înființatele Școli pentru formarea profesorilor, au rămas fără lucru și făceau carieră în Moldova ca profesori de germană. Numărul de copii ce frecventau școlile primare a scăzut, multe școli au fost închise, și numai seminarul teologic grecesc-neunit a rămas neatins și cu limba de predare română, ca urmare a poziției puternice a Bisericii ortodoxe. Sub Metternich, politica era înghețată, ca urmare, și dezvoltarea industriei și a comerțului.

Revoluția din martie 1848 a modificat din temelie situația. Opt țărani, români și ucrainenii, au fost aleși, simultan cu directorul Gimnaziului „latin” Anton Kral, ca reprezentanți ai Bucovinei în Parlamentul și Constituanta de la Kremsier. Țăranul din Voitinel care stăpânea întrucâtva limba germană, Mihai Bodnar, a adus neîntrerupt în Parlament, în 1849, cereri și propuneri comune ale satelor românești

și germane, în care era vorba, între altele, de împiedicarea sau limitarea valului de imigrări din Galiția, precum și de ridicarea Gimnaziului latin din Cernăuți la rangul unei Universități „de limbă romanică”; o propunere asemănătoare deși mai puțin precisă din partea germană a venit de la juristul și poetul Viktor Umlauff von Frankwell.

Ca în multe alte locuri, Revoluția de la 1848 s-a desfășurat în Bucovina nu numai pașnic, dar în același timp în mod contradictoriu. Pe de o parte, a oferit românilor și germanilor din toate păturile sociale prima ocazie de a prezenta o poziție comună într-un *Program* alcătuit pe 20 mai, la Cernăuți, de delegații acestor două naționalități. Prima dintre cele 12 „doleanțe” suna așa: „Separarea Bucovinei de Galiția și declararea ei drept Stat imperial ereditar autonom (Kronland)”. Programul i-a fost prezentat împăratului Ferdinand care se afla la Olmütz, de către episcopul ortodox Eugen Hacman, și a fost considerat mult timp drept program politic al românilor și al germanilor progresiști. Deputații ucraineni ai Bucovinei luptau însă pentru păstrarea Bucovinei în uniunea cu Galiția.

Scurt timp după aceea, trupele rusești au traversat Bucovina pentru a apăra, în Transilvania, regimul despotice de la Viena de revoluționarii unguri, cărora nu li se asociaseră însă rebelii români. Între timp, familia de boieri români Hurmuzachi găzduia pe moșia sa de la Cernaucă, lucrată de țărani ucraineni imigrați, pe tinerii revoluționari, fii de boieri, fugari refugiați din Moldova, unde se opuseseră stăpânirii despotice a domnului Mihail Șuțu, și care făceau aici noile lor planuri.

Asupra atmosferei acelor timpuri se pronunță un istoric modern, pe baza unui concert a lui Liszt ce a avut loc la Cernăuți în 1847 și a unei lucrări postume a lui Viktor Umlauff referitoare la un proiect privind o mare Uniune a statelor central europene, cu centrul la Viena, afirmând că nicăieri nu se impune atât de clar ca în Bucovina „viziunea Statelor Unite ale Europei Centrale – citește monarhia Habsburgică lărgită. Conform aceluiași autor, comportarea înțeleaptă a guvernului austriac ar fi transformat Bucovina, încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, într-o țărișoară model, pătrunsă de spiritul toleranței și al ordinii moderne de drept (Europa Austriei Mari *versus* Europa Centrală!).

Să examinăm ceva mai temeinic acest complex de întrebări. Cum stăteau lucrurile cu ordinea modernă de drept în anii '75 am văzut. Citarea unui singur caz de eliberare a unui hoț de cai român, a cărui vinovăție nu a fost stabilită, nu este nici dovadă pentru o bună ordine de drept, nici pentru neutralitate etnică. Pentru toleranța spontană a populației băștinașe – fără ca austriecii înțelepți să fi contribuit cu ceva la aceasta – găsim la același autor următoarea dovadă: „În 1788 s-a putut renunța în Bucovina la o nouă publicare a legilor toleranței, deoarece acolo populația era lipsită de orice intoleranță”, după cum scrie cuvânt cu cuvânt în Arhivele din Viena ale actelor Cancelariei Curții în Galiția.

Între 1849 și 1862, când Bucovina se apropia tot mai mult de statutul unei Țări imperiale ereditare cu rang de Ducat, și cu atât mai mult după 1862, când acest proces se încheiase, au început să sporească continuu extinderea și culturalizarea

orașelor, dezvoltarea învățământului și a justiției, extinderea unei rețele de stat și private de căi ferate. Costurile acestei dezvoltări pozitive au fost acoperite de mărirea productivității agriculturii și a creșterii vitelor, precum și prin contribuțiile deloc neglijabile ale Fondului religios greco-oriental. Totodată, nu pot fi apreciate îndeajuns rolul pozitiv al țăranilor germani și setea de învățură a vecinilor lor români proaspăt eliberați de iobăgie.

Între timp, datorită organizării culturale realizată în special de boierii fideli împăratului, românii tineri le devenise clar un fapt, care a fost definit pe scurt și limpede abia nu demult, de un român trăitor în Bremen, Viorel Roman: „Domnia culturii și a averii din Austro-Ungaria se deosebește fundamental de domnia militarismului și a birocrăției din Prusia. În Prusia te puteai afirma și fără cultură sau avere, în Austro-Ungaria nu. Acest fapt n-a motivat numai setea de cultură a românilor, dar a fost și prilejul unor neînțelegeri între Viena și Berlin în evaluarea problemei românești transilvănene”.

În special la românii tineri, s-a dezvoltat o dorință tot mai puternică de formare în școli medii și mai târziu la Universitatea cernăuțeană, de limbă germană. La baza înființării ei în 1875, a stat un compromis și a fost rodul strădaniilor comune ale parlamentarilor germani și români de la Viena, evitând crearea unei universități cu limbă de predare slavă, susținută de deputații ucraineni. La începutul secolului al XX-lea, corupția în Bucovina era ca și eradicată, și se purtase de asemenea de grijă, la nivel inferior și mediu, învățământului în limbile băștinașe ale țării, româna și ruteana. Germana devenise în general limba de comunicare pentru intelectuali, autorități și parțial pentru oamenii obișnuiți. Cel mai mare folos îl aveau din asta cei ce studiau, indiferent de naționalitate, cărora germana le-a ușurat accesul la cultura vest europeană, deși învățarea ei nu le venea deloc ușor (în Monarhie, germana bucovineană nu prea avea renume bun). Același avantaj îl avea în special populația evreiască, care folosea cel mai adesea idișul, adică un jargon amestecat cu elemente ebraice și slave, motiv pentru care figurau în statistici ca germani de confesiune izraelită.

Cele expuse de mine aici în puține minute au umplut volume întregi. Iar dacă urmărim cu exactitate evenimentele, putem constata că majoritatea lucrurilor au fost realizate din inițiativa și cu contribuția financiară a bucovinenilor de toate naționalitățile, fiind vorba în special de germani progresiști, adesea nu băștinași, ci ajunși cumva în Bucovina.

Măsurile care erau la început deosebit de progresiste deveniseră, datorită dezvoltării politice a Europei, ceva de la sine înțeles. Pe lângă aceasta, în politica europeană, naționalismul se dezvolta deosebit de repede, sud-estul se elibera tot mai mult de stăpânirea Imperiului Otoman, romantismul, cu înalta sa prețuire a trecutului și a artei populare, pune sub semnul întrebării aroganța culturilor avansate (Hochkultur) iar toleranța supraetnică începuse să sufere din această cauză. Pur și simplu, timpul nu stătea în loc.

Cernăuțiul devenise o mică Viena, cu cafenele, cu un teatru de stat de limbă germană, construit de arhitecții Fellner și Helmer, cu Societatea muzicală a cehilor Hřimaly, tatăl și fiul, care avea o orchestră și soliști, prezenta spectacole invitate de la Burgtheater din Viena, un concert cu Fr. Liszt, precum și evenimente distractive. Toate acestea adunau ca spectatori nu numai populația germană relativ puțin numeroasă a orașului, ci și elementele vorbitoare de germană ale altor naționalități, în special evreii emancipați, etnia care în 1910 reprezenta peste 30% din populația Cernăuțiului, dar și români sau ucraineni cultivați, și alții. [Cernăuțiul ca Mică Viena, precum Bucureștiul – micul Paris.]

Românilor și ucrainenilor le era desigur mai greu. Nu aveau acces complet la teatrul german, și nici teatru propriu, nici public atât de numeros, aveau în schimb coruri, reprezentații de teatru și de operetă cu autori proprii și chiar compozitori bucovineni, case naționale, asociații naționale culturale, studențești și sportive. Acest întreg progres liberal ascundea însă apariția unor tensiuni interne crescânde. Un istoric german recunoaște că la Universitate existau „tensiuni de tip politic de fapt numai între studenții români și evrei, și ocazional între români și ucraineni sau ucraineni și evrei”. Aceștia reprezentau însă marea majoritate a studenților, astfel că termenul numai dă o falsă impresie. Cel mai puțin cuprinsă de naționalism era populația germană, divizată cultural și lingvistic. Marea casă națională neogotică germană de pe Herrengasse era situată destul de departe de centrul orașului și a fost deschisă abia în 1910.

Viața politică în Bucovina era vie, mai ales în orașe. Toate naționalitățile erau divizate în numeroase partide, iar Viena dădea în acest sens cel mai bun exemplu. Guvernele se schimbau des, la fel ca ideologiile pe care le reprezentau. Crizele care apăreau în diferitele landuri, în special interetnice, trebuiau aplanate. Soluțiile propuse erau mereu amânate. Mult apreciatele „compromisuri”, așa-numitele Ausgleich-uri din Moravia și Bucovina au venit foarte târziu și au deplasat numai conflictele din sfera interetnică incomodă pentru metropolă, în sfera intra etnică de conflict din interiorul aceleiași naționalități, de fapt pe plan electoral. După crearea celui mai complicat sistem electoral din Europa, cu care birocrăția austriacă se mândrea, s-a format o *Dietă a Țării*, în care se știa dinainte câte mandate vor reveni fiecărei naționalități, dar care s-a dovedit nefuncțională, în care influența stabilizatoare germană și română scăzuse, și care nu fusese convocată în ultimii trei ani dinaintea izbucnirii războiului.

Două alte schimbări au influențat hotărâtor viitorul germanilor bucovineni și al locuitorilor țării.

Prima a fost crearea dublei monarhii. Politica ungară față de etniile sale, altele decât cea ungară, avea ca scop atât de evident deznaționalizarea lor, încât guvernul de la Viena a fost pe drept cuvânt făcut răspunzător de aceasta. Elementele săsești progresiste din Transilvania trecuseră încă de la 1848 de partea românilor, deoarece se vedeau și ele în pericol de a fi maghiarizate. Pastorul Stephan Ludwig Roth a plătit-o în 1848 cu propria sa viață. Legile învățământului

emise în 1907 de graful Apponyi i-au confirmat temerile, iar Gyula Andrássy s-a împotrivit și el, în timpul războiului mondial, sașilor din Transilvania.

Cea de a doua schimbare a fost, în 1859, unirea dintre Moldova și Țara Românească. Faptul că în timpul războiului prusaco-austriac și la numai șapte ani după formarea ei, România își alesese ca domn un prinț prusac, că nou formată armată română s-a afirmat strălucitor, în 1877, în războiul ruso-turc, că țara devenise atunci independentă și se ridicase în 1881 la rang de regat, toate arătau că românii, sub o altă dinastie europeană, puteau spera să trăiască independent și în stil vestic. Toate acestea au slăbit nu numai fidelitatea tineretului român din Bucovina față de împărat, ci și credința politicianilor germani ai Țării ereditare în stabilitatea dublei monarhii.

Ar mai fi de adăugat că Iașul avea, de ani buni înaintea Cernăuțului, un Teatru Național, construit tot de Fellner și Helmer, în care se juca și se cânta nu numai în română, ci și în franceză și italiană; că la Iași fusese deschisă încă din 1862 o Universitate liber accesibilă, cu predare în limba română și cu câțiva, puțini, profesori vorbitori de limbi străine, iar la 1860, o nou înființată Academie Română alesese printre membrii săi câțiva intelectuali bucovineni, români, germani și ucraineni. Nici unul dintre istoricii germani ai Bucovinei nu pomenește despre asta. (Cernăuți *versus* Iași).

Toate acestea au apropiat între ei pe germanii și românii din Bucovina, clătinând însă simpatia românilor pentru Dubla Monarhie. Mulți dintre germanii (austriecci) importați ca profesori universitari din diferite părți ale Monarhiei se îndrăgostiseră de noua lor patrie, de locuitorii ei, de arta lor populară și o dovedeau: F. X. Knapp prin peisajele sale, folcloristul Mathias Friedwagner prin uriașa sa colecție de 10 000 de poezii și 2 250 de melodii, care a fost numai parțial publicată în 1940 sub titlul *Cântece populare românești din Bucovina. Cântece de dragoste*. Restul colecției se află la Biblioteca Academiei Române, a cărui membru corespondent a fost; la rândul său, Raimund Friedrich Kaindl, al cărui nume îl poartă o societate fondată la Stuttgart și publicația ei „R. F. Kaindl-Archiv”, bucovinean prin naștere, care în tinerețea sa își scrijelise numele pe frescele bisericii mănăstirii Sucevița, a scris însă apoi o istorie a Bucovinei și a orașului Cernăuți, a studiat istoria și arhitectura huțulilor, și a apărat țara împotriva aroganței și a defăimării suferite din partea scriitorului Karl Emil Franzos; oamenii de știință germani-bucovineni, unii de renume mondial, cum ar fi economistul Friedrich Klein Wächter, mort la Cernăuți, chimistul Ludwig Ernst din Freudental, antropologul Franz Josef Rainer și exploratorul Deltei Dunării Ludwig Rodewald au fost aleși membri ai Academiei Române, ultimii doi chiar în anii 1943 și 1963. Ne gândim însă, înainte de toate, la doi dintre germanii acelor timpuri. Unul este Ernst Rudolf Neubauer, primul care a descoperit geniul lui Eminescu și a îndrumat talentul poetic al lui Osip Jurij Fedkowitsch pe calea spre propria sa limbă ucraineană și a condus ani de-a rândul Gimnaziul din Rădăuți, oraș în care se află, îngrijit și onorat până în ziua de astăzi, mormântul său. Celălalt este Karl Adolf

Romstorfer, care la îndemnul arhitectului ceh Josef Hlavka, constructorul Reședinței Episcopale din Cernăuți, ce adăpostește astăzi Universitatea orașului, a inițiat cercetarea științifică și restaurarea monumentelor vechi moldovenești, realizând-o chiar în mare parte; în 1914 a fost și el ales membru corespondent al Academiei Române. Printre istoricii cunoscuți se numără Franz Adolf Wickenhauser, cunoscut de asemenea ca poet și traducător, precum și Ferdinand Edler Zieglauer von Blumenthal, amândoi morți la Cernăuți.

Atât despre relațiile germano-române pe tărâm cultural, despre care ar mai fi însă multe de spus.

În domeniul politic, situația era diferită. În Camera Deputaților, scindarea etnică și ideologică era avansată. Liberali și conservatori, autonomiști și federaliști se succedau la guvernare și în influența lor la Curte iar Provincia îi imita. La naționalitățile cele mai puternice din Bucovina, la ucraineni și români, situația era puțin diferită: la primii predominau argumentele istorice, la ultimii, cele politice și etnice. Germanii erau împărțiți numai în liberali și național-germani, dar fiind puțini la număr erau avizați la ajutorul oficial. Astfel a putut să învingă tatăl meu de două ori, la Cernăuți, pe candidatul național-german, un profesor universitar importat, și să devină deputat român social-democrat în Parlamentul imperial de la Viena. Evreii erau împărțiți în dreptcredincioși Chasidimi și intelectuali asimilați, cvasi-germani. Puținii evrei care trăiau la țară hrăneau, fiind cârciumari și cămătari, antisemitismul subteran al țăranilor ucraineni și români. Despre dimensiunea incredibilă a acestei cămătării relatează între altele, la 1878, profesorul universitar Julius Plattner: astfel, la 1875, o casă în valoare de circa 250 guldeni a fost scoasă la licitație pe baza unei datorii de 90 coroane.

Mai existau însă încă două mișcări politice ale ucrainenilor și românilor, care urmăreau de fapt același țel: alipirea la un stat național independent. Numai că pentru ucrainenii nu exista ceva de acest fel; sperau în schimb într-o susținere din partea Casei de Habsburg, care s-a și materializat printr-un arhiduce transformat în hatman, dar s-a dovedit iluzorie după prăbușirea Monarhiei. Românii sperau să găsească sprijin la regatul condus de un principe prusac, și să se poată uni cu toți românii într-o singură Românie Mare, asemănătoare vechii Dacii. Au avut fericirea să-și vadă visul împlinit, în 1918.

Când Austria a declanșat, după atentatul de la Sarajevo, Primul Război Mondial, majoritatea politicianilor negermani îi proceau prăbușirea, care avea să urmeze morții împăratului Franz Iosef. Unica salvare – o soluție federativă, așa cum o visase prințul moștenitor asasinat, Franz Ferdinand, și cum o elaborase în amănunțime românul bănățean Aurel Popovici în cartea sa *Statele Unite ale Austriei Mari* pe la 1900 – a fost distrusă cu nesocotință de tânărul și prost sfătuitul urmaș al lui Franz Iosef, împăratul Karl. În *Proclamația* sa pentru o soluție federală a crizei, dată publicității în octombrie 1918, el „a uitat” pe români; lor nu le era acordat nici un drept la un regat sau Țară ereditară imperială națională. Ei nu erau amintiți, iar Transilvania și celelalte ținuturi, locuite în special de români și care

mai aparțineau atunci de Regatul Ungariei, au fost părăsite în situația lor periclitată politic și etnic de atunci. El a uitat de asemenea că armatele tuturor Marilor Puteri erau în curs de dizolvare, dar că oastea română, înfrântă și zdrențuită cum era, rămăsese singura armată disciplinată, cu experiență și modern înarmată din sud-estul Europei. Disputa ucraineano-română pentru întreaga Bucovină fusese astfel temporar decisă. Germanii bucovineni au preferat să se situeze de partea românilor; polonezii la fel; evreii nu îndrăzneau să-și spună public părerea, dar simțeau față de ucraineni, conform experienței, o frică îngrozitoare, iar pentru Armata Română, rezistența voluntarilor ucraineni era neînsemnată. După cum se știe, românii au cucerit scurt după aceasta Budapesta și au eliberat-o de dictatura comunistă a Republicii Sovietelor a lui Bela Kun.

Se știe că reunificarea cu România a decurs fără fricțiuni și treptat. Nu era de așteptat ca promisiunile făcute de a nu schimba nimic în situația germanilor să fie respectate, tot așa cum fusese încălcată după 1775 promisiunea similară făcută de împăratul austriac moldovenilor. Totuși, trecerea a decurs treptat, nici un german bucovinean nu se gândea să emigreze. Românilizarea Bucovinei a decurs după aceleași principii ca și germanizarea ei. Germanii au perceput-o ca dureroasă, întrucât omul se obișnuiește ușor cu privilegiile, iar superioritatea înaltei culturi germane față de cea mult mai tânără și mai puțin răspândită a românilor nu a fost luată în calcul. Cel ce aparținea acesteia din urmă, era pur și simplu preferat, deoarece era un membru al majorității, iar posedarea eventuală a culturii germane nu putea decât să-l avantajeze. De o persecuție sau chiar izgonire a germanilor nici nu putea fi vorba; ei coborâseră însă la nivelul unei minorități. Urmarea neașteptată a fost înflorirea culturii postculturii germane aflată într-o stingere continuă, dar care s-a dezvoltat în perioada românizării. Era susținută nu numai de germanii, ci și de evreii care crescuseră în școli de limbă română, dar stăpâneau adesea cu măiestrie și limba germană.

Majoritatea operelor acestei culturi, care au pătruns până în literatura germană vestică, sunt poetic-nostalgice. Nume ca Georg Drozdovski, Marianne Vincent, Rose Ausländer și mulți alții vă sunt desigur cunoscute și familiare. Printre numeroșii traducători de germană↔română își găsește locul în primul rând Alfred Margul-Sperber. Drept înnoitor de renume al limbii poetice germane este considerat Paul Celan (Ansel). A urmat cunoscutul liceu real din Cernăuți, fondat de Fondul Religionar greco-oriental și care poartă numele arhiepiscopului Silvestru, și-a încercat la București talentul ca poet de limbă română, aflând de la românii simboțiști multe inovații în exprimarea poetică, apoi își găsește, după război, o nouă patrie la Paris unde, deși acum bine cunoscut și apreciat, alege să se sinucidă. Poate că scriitorul german bucovinean cel mai cunoscut în Vest este Gregor von Rezzori, după cum spune Drozdowski „rezultat al unui amestec austriac ce creează din diversitate o unitate”. Că fisurile interne astfel apărute nu pot fi stăpânite decât prin humor și ironie reiese clar din opera lui Rezzori. La Rudolfzell, lângă Bodensee, trăiește pictorul german Rudolf Rybiczka, care,

originar din Bucovina și lansat în țară de scriitorul bucovinean Mircea Streinul, nu poate uita peisajul țării în care s-a născut și și-a petrecut tinerețea.

Dacă putem spune despre aceste urmări că au fost neprevăzute și paradoxale, în schimb, cele petrecute după preluarea puterii în Germania de către Hitler, au evoluat tragic. La scurt timp după preluarea puterii, Hitler declarase în 1939 că el consideră multe din coloniile germane din Est fracțiuni neviabile. După cât se pare, germanii bucovineni nu aparțineau acestei categorii. Când Stalin, contrar Protocolului secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, a pretins însă pentru Uniunea Sovietică posesia întregii Bucovine, cei doi dictatori au convenit să facă o împărțire, și să strămute din Uniunea Sovietică înapoi acasă în Reich, în condiții deosebit de favorabile, pe germanii trăitori în Nordul Bucovinei, inclusiv în Cernăuți. Profesorul Herbert Mayer de la Universitatea din Cernăuți, stimatul meu profesor de fizică experimentală și vecin în cartierul de vile de pe Sturmwiess, împreună cu viceprimarul Cernăuților Dr. Franz Kopecki au reușit, după o călătorie în Germania, să stabilească o convenție similară cu guvernul român. Totul s-a petrecut în condiții mult mai bune – despăgubiri, mai multe bagaje, ș.a.m.d.

Era totodată ultima ocazie de a dovedi practic bunele relații germano-române. Astfel, conform tuturor statisticilor, în Bucovina trăiau cam 70 000 de germani, dar s-au înregistrat 90 000 de strămutați. Ca membru al comisiei mixte germano-sovietice de repatriere, profesorului Herbert Mayer i-a stat în putere să ajute în plus unui număr de aproximativ 20 000 de români și ucraineni, având chipurile apartenență germană, să se refugieze nevătămați în Germania, și să se reîntoarcă apoi în România, dacă doreau. Este greu de apreciat câte vieți au fost astfel salvate. El ar fi meritat să fie distins pentru toate acestea, dar în 1991, când am vrut să-l vizitez în Germania, sănătatea sa se înrăutățise într-atât, încât nu m-a mai putut primi.

Despre cele petrecute pe alt plan, cel al țăranilor români și germani, vecini din satele alăturate Freudenthal și Vatra Moldoviței, vorbește martorul ocular Nicolaus Scheremet: „La primul transport, pe peronul haltei se mai aflau încă cei din al doilea transport, pentru a-și lua rămas bun de la primul. La noi, la cel de-al doilea transport erau parcă mai mulți oameni acolo. Nu lipsea aproape nici unul dintre români [...]. Erau îmbrățișări, erau lacrimi de ambele părți, iar când a răsunat cântecul *Acum adio iubita mea patrie*, nu se mai auzeau decât hohote de plâns. Nimeni n-a mai scos un cuvânt, apoi românii au strigat: să ne scrieți și nouă, nu ne uitați”. Ei au rămas însă pe loc, fie ce-o fi, căci aceasta era țara, Reich-ul, lor.

Acesta a fost sfârșitul germanilor bucovineni. Iar dacă cineva vorbește cu subînțeles despre o izgonire a germanilor din Bucovina, atunci chiar mă supăr. Știu ce li s-a întâmplat multora, de exemplu chiar profesorului Mayer la retragerea din Polonia. Dar aceste două etape ale nenorocirii nemeritate care îi lovește, ca și strămutarea, care îi salvase de lucruri și mai rele, erau în întregime opera lui Hitler, care i-a prăbușit și pe numeroși români într-o adâncă nenorocire.

Mult lăudata unitate culturală și politică creată de Austria era o iluzie; o dovedește cel mai bine faptul că după strămutare, în niciuna din cele două jumătăți separate ale fostei Țări imperiale ereditare (Kronland), nu se mai află practic nimeni capabil să vorbească cât de puțin în germană. A fost desigur ridicat nivelul cultural al burgheziei germane și al evreilor emancipați, dar contactul cu majoritatea populației a fost deosebit de slab, asemănător celui dintre germanii baltici cu populația Lituaniei, Letoniei sau Estoniei.

A rămas însă alt lucru prețios, care a căzut pe pământ roditor: bucuria de a munci, ordinea în administrație și, fără voie, o simplificare a raporturilor interetnice, precum și – credeți sau nu – o dorința de a avea iarăși vecini germani!

O carte ilustrată editată în 1990 de Organizația exilaților bucovineni, intitulată *Părăsind patria cu un bagaj de refugiu....*, prezintă două imagini pe care aș dori să vi le arăt. Pe copertă se vede o familie de țărani germani, în drum spre gară, într-o căruță încărcată cu tot avutul admis la strămutare. Este pur și simplu trist.

A doua imagine este însă, neintenționat, profund simbolică. Prezintă un vagon de clasa a treia. Sub rămurele de brad și stegulețe cu svastică, următoarea inscripție este scrisă cu cretă „Strămutați germani se întorc acasă în Reich”. La ferestre, figuri posomorâte: oamenii fac semn cu mâna cuiva sau privesc înainte. O singură femeie privește îngrijorată înapoi; nu face semn nimănui, căci soțul ei fusese arestat de sovietici; fiul ei privește spre viitor. Este, cu totul întâmplător, cumnata mea. Pe treapta vagonului, stă zâmbind fericit, în uniformă neagră, o dublură a lui Hitler.....sau este un *alter ego* al său.

Nu pot ști care a fost soarta refugiaților, pentru că eu n-am trăit-o. Pot cel mult să vă recomand ultimul capitol din *Caietul* din anul 1989 al Irmei Borneman. În ce mă privește, imediat ce mi-a fost posibil, am luat contact cu Institutul Bukowina din Augsburg și de atunci am stabilit relații personale și instituționale cu Centrul „Bucovina” din România, care se află, după cum cred, pe drumul cel bun.

Un singur lucru mă îngrijorează – atât pe mine, cât și pe alți români din județul Suceava, adică acea parte din Bucovina care a rămas în România. Ați observat poate că după părerea mea, tot ce s-a realizat valoros și pozitiv în acest ținut, și la care a contribuit esențial Austria în cei 140 de ani, a fost distrus de politica iresponsabilă a guvernului său central. Imigrarea necontrolată a creat un amestec artificial de naționalități, în care nu s-a ajuns la conflicte violente datorită în special înclinației pașnice și toleranței locuitorilor băștinași. Când imperiul s-a prăbușit, ca urmare a politicii ușurative a guvernului său și a Casei stăpânitoare, acesta părea să fi dispărut definitiv.

Uniunea Europeană a ademenit însă staffii din mormintele lor. Domnul Otto von Habsburg și câțiva vechi-austrieci văd în Uniune posibilitatea ca în granițele ei să ia naștere o nouă Monarhie a Dunării, prezentând ca model de viitor „Babilonul bucovinean” ușor de stăpânit. Cum Bucovina nu se mai află la îndemâna lor, în urma „amarei izgoniri”, domnul von Habsburg dorește (citez) „să o elibereze”,

pentru a duce „diverse popoare”, „într-o atmosferă de libertate”, „cătore o directivă comună” (vezi contribuția la volumul festiv dedicat celei de a 80-a aniversări a lui Rudolf Wagner, care nu are personal nici un amestec cu acest text). Dacă asocieri acest text cu atacurile domnului von Habsburg la politica minorităților din România, și cu acuzațiile lui Erich Prokopowitsch și Emanuel Turczynski, conform cărora vina destrămării Austriei Mari s-ar datora ideilor daco-românilor, importate din exterior, precum și retrocedării către România a țării-model Bucovina, atunci lucrurile încep să-ți dea de gândit: dacă nu cumva concepția lui Otto von Habsburg și a aliaților săi nu servește Uniunii Europene pur și simplu drept paravan pentru redeșteptarea vechiului imperialism multinațional.

Aș dori să închei această expunere cu răspunsul meu la întrebarea cu care se termină o schiță de Georg Drozdowski, pe care am citat-o și mai înainte: „Ei bine, a fost într-adevăr necesar să fie distrusă vechea Austrie?” zise Wladzco după un timp. Răspunsul meu sună astfel: „Nu, pentru că ea s-a sinucis, iar restul l-a făcut Hitler”.